

คณะสังคมวิทยาและความทรงจำของ (อดีต) เด็กเสด

ตฤณ ไอยะรา

นักศึกษาระดับปริญญาตรี รหัส 4704611898

หลักสูตรรัฐศาสตร์ สำนักวิชาศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์

เมื่อครั้งผมเป็นศึกษาระดับปริญญาตรีที่คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ สำนักที่มักถูกขนานนามว่า “ป้อมปราการนีโอคลาสสิกแห่งสังคมไทย” ผมมักเรียกคณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาอย่างรวบรัด (และเกียจคร้าน) ว่า “คณะสังคม” และท่องจำว่าเป็นหนึ่งในคณะ “เก่า” ของท่าพระจันทร์ ถึงแม้ว่าผมจะเรียนวิชาอย่างค่อนข้างหลากหลายพอสมควร ผมไม่เคยลงทะเบียนเรียนวิชาของคณะสังคมแม้แต่แต่วิชาเดียว หรือกระทั่งเข้าไปอย่างกรวยในอาคารของคณะนี้เมื่อตอนเรียนปริญญาตรีเลย

อาจดูเป็นเรื่องตลก แต่ผมไม่ได้เรียนวิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาอย่างเป็นทางการเป็นจริงเป็นจังบ้าง เมื่อตอนได้ศึกษาในระดับปริญญาโท เนื่องด้วยผมได้ลงทะเบียนวิชา “Research Skills for Social Analysis” อันเป็นวิชาที่ผมได้เรียนรู้ศัพท์แสงจำพวก Ethnography, Writing Culture, Rapport หรือ Corpus เป็นครั้งแรกๆ ในชีวิต

ถึงแม้ว่าผมไม่ได้มีความข้องเกี่ยวทางวิชาการโดยตรงกับคณะรหัส 08 มากนัก นอกเหนือไปจากการร่วมวงสุราแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับนักศึกษา

ปริญญาโทสาขามานุษยวิทยา รหัส 51 ที่ผมได้รู้จักอย่างบังเอิญผ่านเพื่อนสนิทผมที่ย้ายสาขามาศึกษาเรื่องชีวิตมนุษย์แทน กระนั้นก็ตาม คณะนี้ได้ทิ้งอิทธิพลทางความคิดในการเดินทางวิชาการอันคดเคี้ยวของผม ผมได้ซึมซับอิทธิพลจากการมีโอกาสได้อ่านหนังสือและบทความวิชาการที่ผลิตโดยสมาชิก (ทั้งในอดีตและปัจจุบัน) ของคณะสังคม กับการเข้าร่วมและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างผู้เข้าร่วมในเวทีสัมมนาทางวิชาการที่ทางคณะนี้จัดขึ้น รวมไปถึงการบรรยายพิเศษโดยอาจารย์คณะสังคมวิทยาฯ อิทธิพลเหล่านั้นได้ก่อรูปขอบเขตของความเข้าใจที่มีต่อสังคมและแบบแผนการใช้ชีวิตทางเศรษฐกิจของผมได้ขยายตัวกว้างไกลกว่าการมองมนุษย์เป็นสัตว์เศรษฐกิจที่การกระทำถูกขับเคลื่อนจากความเห็นแก่ตัว และเริ่มนำเอาบริบททางสังคมและวัฒนธรรมในเข้ามาพิจารณาชีวิตและระบบเศรษฐกิจ

ด้วยความที่คณะประกอบไปด้วยสองสาขาวิชาหลัก อันได้แก่ สาขาสังคมวิทยาและสาขามานุษยวิทยา ผมจึงขอเขียนถึงประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับคณะโดยการแบ่งตามสาขาวิชา เพราะถึงแม้ว่าทั้งสองสาขาวิชาข้างต้นสังกัดอยู่ในคณะเดียวกัน แต่อิทธิพลที่ผมได้จากการปฏิสัมพันธ์กับสองสาขานั้นแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิงจากประสบการณ์อันจำกัดของผม ประสบการณ์และความรู้ที่ได้จากสาขาสังคมวิทยา (ไม่ว่าจากทางใดก็ตาม) มักเกี่ยวข้องกับการสร้างความเข้าใจที่มีต่อระบบเศรษฐกิจของผม โดยทำให้ตระหนักถึงความข้องเกี่ยวระหว่างระบบเศรษฐกิจและสถาบันทางสังคมที่ไม่ได้ทำหน้าที่ทางเศรษฐกิจโดยตรง ในขณะที่ประสบการณ์ที่สาขามานุษยวิทยาได้หยิบยื่นให้แก่ผม ล้วนมีส่วนช่วยในการปรับมุมมองของผมที่มีต่อวิถีคิดและวัตรปฏิบัติทางเศรษฐกิจของปัจเจกหรือกลุ่มบุคคล โดยผมขอแลกเปลี่ยนความทรงจำและประสบการณ์ที่เชื่อมโยงกับคณะบางประการ เพื่อให้คำคุณูปการของคณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาที่มีต่อผมชัดเจนยิ่งขึ้น และเป็นการประนีประนอมกับกองบรรณาธิการที่ต้องจำกัดความยาวของหน้ากระดาษ

ประสบการณ์แรกที่ผมได้เกี่ยวข้องกับสาขาสังคมวิทยา คือการได้เข้าเรียนในวิชา TU 120 (สหวิทยาการด้านสังคมศาสตร์) ที่สอนโดยอาจารย์วรพล พรหมกบุตร ผู้ล่วงลับไปแล้ว สำหรับตัวผมเอง การได้รับประสบการณ์ประการนี้ไม่ได้เกิดจากความสมัครใจหรือความตั้งใจ แต่ต้องเข้ารับอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เพราะเป็นวิชาบังคับสำหรับนักศึกษาธรรมศาสตร์ทุกคน ในช่วงแรก ด้วยความเขลาอย่างเยาว์วัย ผมคิดว่าเรียนวิชานี้แบบไม่ให้ตกก็เพียงพอ แต่หลังจากฟังการบรรยายอย่างสนุกและเป็นระบบของอาจารย์วรพล ผมก็กลับตัวเรียนวิชานี้อย่างค่อนข้างตั้งใจ การบรรยายของ

อาจารย์วรพลได้ปูพื้นฐานมโนทัศน์สำคัญด้านสังคมศาสตร์หลายประการให้แก่ผม เช่น วิธีคิดแบบวิภาษวิธี (dialectic) หรือความชอบธรรมทางการเมือง (political legitimacy) ที่ผูกอยู่กับเทววิทยา หรือระบบชนชั้น (class) หรือวรรณะ (caste)

ยิ่งกว่านั้น วิชานี้ยังทำให้ผมตระหนักว่าระบบเศรษฐกิจในแต่ละช่วงเวลาล้วนได้รับอิทธิพลจากเงื่อนไขทางการเมืองและสังคมที่อยู่รายรอบ เช่นการเริ่มจัดทำระบบบัญชีในสุเมเรียนก็เป็นผลจากความเชื่อในอำนาจอันน่ากลัวของเทพเจ้า หรือระบบเศรษฐกิจแบบอุตสาหกรรมก็เป็นผลจากการปฏิวัติทางความคิดและการขยายอำนาจของโลกตะวันตก เมื่อย้อนกลับไป สิ่งอันมีค่าที่ได้รับจากการเรียนวิชา TU 120 ไม่ใช่แค่เกรดหรือความรู้จากห้องบรรยายและเอกสารเท่านั้น แต่คือวิธีคิดในเรื่องของระบบเศรษฐกิจที่ถูกก่อรูปจากเงื่อนไขและบริบททางสังคมและการเมืองที่ต่างกันออกไปในแต่ละสถานที่และช่วงเวลา

นอกจากการบรรยาย ผมยังได้รับประสบการณ์และความรู้จากงานวิชาการของคนในสาขาสังคมวิทยา โดยหนึ่งในงานที่ส่งอิทธิพลต่อผมเป็นอย่างสูงคือ หนังสือ *The Rise and Fall of Thai Absolute Monarchy* ของ อาจารย์ไชยันต์ รัชชกุล อดีตอาจารย์สังคมวิทยาแห่งท่าพระจันทร์ ข้อเสนอและเนื้อหาในหนังสือเล่มนี้สร้างความตระหนักให้แก่ผมว่า ผลสะท้อนของการเข้าสู่ระบบทุนนิยมและการค้าโลกจากการเซ็นสนธิสัญญาเบาว์ริงในช่วงกลางคริสต์ศตวรรษที่ 19 ไม่ได้จำกัดอยู่แต่ปริมาณผลด้านเศรษฐกิจเท่านั้น แต่ยังแผ่ขยายไปถึงปริมาณผลด้านการเมืองอีกด้วย เพราะระบบเศรษฐกิจทุนนิยมที่ขยายตัวขึ้นได้เรียกร้องให้รัฐสยามต้องปรับเปลี่ยนรูปแบบการจัดการอำนาจให้เข้าสู่ศูนย์กลางมากขึ้น เช่นเดียวกับวิชา TU 120 คุณูปการของงานชิ้นนี้ที่มีต่อผมคือ การฉายภาพให้เห็นว่าความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจมักผูกโยงเข้ากับความเปลี่ยนแปลงด้านอื่นในสังคม และการเสนอแนะทิศทางเลือกว่าด้วยความเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจไทย

สำหรับสาขามานุษยวิทยา ผมมีโอกาสดำรงงานวิชาการของคนในสาขานี้หลายชิ้น โดยงานหลายชิ้นได้บรรยายถึงชีวิตของกลุ่มคนที่อยู่ภายใต้โครงข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมและเศรษฐกิจ อย่างไรก็ตาม เวลานั้นก็งานเขียนมานุษยวิทยาของสำนักท่าพระจันทร์ งานสองชิ้นที่ผุดขึ้นมาในหัวคิดอย่างทันทีทันใดได้แก่ บทความ “ไม่มีสังคมใดเหนือกว่าสังคมอื่น” ของอาจารย์ปรีดา เฉลิมเผ่า กอนันต์กุล ที่แปลมาจากงานของ ชานซ์ เดอ กรามอนท์ โดยบทความชิ้นนี้ได้เปิดประตูให้ผมรู้จักกับวิธีการศึกษาแบบโครงสร้างนิยม (structuralism) ของคลอเด เลวี สโตรสส์ (Claude

Lévi-Strauss) ที่พยายามทำความเข้าใจสังคมผ่านการศึกษาคู่ตรงข้าม บทความชิ้นนี้ช่วยในการปลูกฝังการพยายามวางกรอบของปรากฏการณ์ให้อยู่ในความสัมพันธ์แบบคู่ตรงข้าม เพื่ออำนวยความสะดวกในการศึกษาภาพรวม

ส่วนงานวิชาการของคนในสาขามานุษยวิทยาอีกชิ้นคือ “อ่าน” *วัฒนธรรมชุมชน: วาทศิลป์และการเมืองของชาติพันธุ์นิพนธ์แนววัฒนธรรมชุมชน* ซึ่งดัดแปลงมาจากวิทยานิพนธ์ในระดับปริญญาโทของอาจารย์ยุคติ มุกดาวิจิตร ความทรงจำต่องานชิ้นนี้ของผมผูกอยู่กับการเขียนรายงานวิชา EC 402 (เศรษฐศาสตร์สถาบัน) ที่ศึกษาเรื่องการศึกษาเปรียบเทียบวาทกรรมใน พรบ.ป่าชุมชน ฉบับรัฐ และกฎหมายป่าชุมชนของ “ชาวบ้าน” เพื่อเข้าใจถึงวิธีคิดและมุมมองว่าด้วยความสัมพันธ์ระหว่างคนและป่า ทั้งของหน่วยงานภาครัฐกับกลุ่มเคลื่อนไหวประชาสังคม อันนำไปสู่การออกแบบผลิตภัณฑ์เครื่องมือในการจัดสรรทรัพยากรป่าไม้ที่มีความแตกต่างกัน งานของอาจารย์ยุคติเผยให้เห็นว่าแนวคิดวัฒนธรรมชุมชนที่เป็นรากฐานของกฎหมายป่าชุมชน “ฉบับชาวบ้าน” ไม่ได้เป็นแนวคิดที่ถ่ายทอดความเป็นจริงในชนบท แต่ตรงกันข้าม แนวคิดได้กลับสร้างความเป็นจริงว่าด้วยชนบทและชาวบ้านอีกชุดขึ้นมาคัดง้างกับวาทกรรมการพัฒนากระแสหลัก

งานชิ้นนี้จึงได้ผลึกผมออกจากความโรแมนติกของวัฒนธรรมชุมชนและกระตุ้นให้มองกระแสการเคลื่อนไหวเหล่านี้อย่างมีตั้งคำถามมากขึ้น อีกทั้งผมยังเรียนรู้จากข้อเสนอของหนังสือเล่มนี้ว่า การจัดสรรทรัพยากรไม่ได้อยู่บนพื้นฐานทางเทคนิคการจัดการเท่านั้น แต่ยังเป็นผลจากวิธีคิดและวาทกรรมที่หล่อหลอมข้อเสนอการจัดการทรัพยากรด้วย ยิ่งกว่านั้น งานชิ้นนี้ยังเพิ่มพูนความเข้าใจว่าด้วยการเมืองในการจัดสรรทรัพยากรในสังคมไทย เพราะได้แสดงถึงภูมิหลังของแนวคิดวัฒนธรรมชุมชนอย่างค่อนข้างรอบด้าน

เช่นเดียวกับสาขาสังคมวิทยา ผมได้รับอิทธิพลหรือถูกกระแทกทางความคิดเมื่อได้เข้าฟังกิจกรรมทางวิชาการที่สาขาวิชานี้เป็นเจ้าของภาพ ไม่ว่าจะเป็นสัมมนาความก้าวหน้าวิทยานิพนธ์ การบรรยายสาธารณะในหัวข้อพิเศษ หรือการสัมมนาวิชาการในประเด็นทางมานุษยวิทยา สำหรับกิจกรรมทางวิชาการสองประการที่ยังตราตรึงในความทรงจำของผมได้แก่ “การจัดการความจริงทางเศรษฐกิจในแนวมานุษยวิทยา” ที่เป็นส่วนหนึ่งของโครงการเศรษฐศาสตร์ ตลาดวิชา สัมมนาสาธารณะประจำเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2551 โดยผู้นำสัมมนา คือ อาจารย์ยุคติ มุกดาวิจิตร ที่เพิ่งสำเร็จการศึกษาระดับปริญญาเอกมาไม่นานนัก และถ้าผมจำไม่ผิด การสัมมนา

เป็นการบรรยายสาธารณะครั้งแรกๆ ของอาจารย์ยุคติ หลังจากสำเร็จการศึกษา

เนื้อหาของการสัมมนาครั้งนี้แทบไม่เกี่ยวกับอะไรกับวิชาเศรษฐศาสตร์เลย เพราะเป็นการบรรยายว่านักมนุษยวิทยาศึกษาและมีมุมมองต่อระบบเศรษฐกิจอย่างไร อาจารย์ยุคติแสดงให้เห็นว่าสมมติฐานเบื้องต้นของวิชาเศรษฐศาสตร์ที่ระบุว่า “ทรัพยากรมีอยู่อย่างจำกัด” ไม่ใช่สิ่งที่ถูกเชื่อกันอย่างสากล เนื่องจากบางชนเผ่าเชื่อว่าทรัพยากรมีอยู่อย่างไม่จำกัด เช่นแสงอาทิตย์ที่ให้แสงสว่างและความอบอุ่นต่อผู้คน หรือการบรรยายถึงรูปแบบการแลกเปลี่ยนที่นอกเหนือไปจากการแลกเปลี่ยนผ่านตลาดอย่างที่นักศึกษาเศรษฐศาสตร์คุ้นเคย

สำหรับกิจกรรมทางวิชาการอีกประการหนึ่งที่ผมจำขึ้นใจคือ การสัมมนาเรื่อง “Cosmopolitan Villagers” ของอาจารย์ Charles F. Keyes ที่จัดขึ้นประมาณเดือนมีนาคม-เมษายน พ.ศ. 2554 ซึ่งเป็นช่วงเวลาเกือบปีหลังการสังหารโหดกลางนครหลวง โดยการสัมมนานี้พยายามตอบคำถามว่าคนที่เข้าร่วมชุมนุมและถูกล้อมปราบกลางกรุงเทพฯ เมื่อปีก่อนคือใคร และเหตุปัจจัยอันใดที่ผลักดันให้พวกเขาเข้ามาอยู่กินนอนกลางเมืองหลวง จนดูราวกับว่าพวกเขาได้ยกหมู่บ้านชนบทของภาคอีสานเข้ามาตั้งอยู่ในศูนย์กลางทางเศรษฐกิจ อาจารย์ Keyes ได้ถ่ายทอดข้อเสนอที่ทรงอิทธิพลในเวลาต่อมา คือข้อเสนอว่าด้วย “ชาวบ้านที่มีความรู้เกี่ยวกับทั่วโลก” (cosmopolitan villagers) ที่เป็นกำลังสำคัญของขบวนการเสื้อแดง โดยคนกลุ่มนี้ไม่ได้เป็นชาวบ้านที่ล้าหลังและอับจนปัญญาความรู้อีกต่อไป แต่คือชาวบ้านที่เข้าไปปะทะและมีปฏิสัมพันธ์กับโลกและระบบทุนนิยมโดยตรง และมีความเข้าใจและความสามารถในการเข้าถึงความรู้ของโลกภายนอกมากกว่าอดีต ยังผลให้พวกเขาเรียกร้องระบอบการเมืองที่ตอบสนองต่อวิถีชีวิตที่เปลี่ยนไป การบรรยายของอาจารย์ Keyes ในครั้งนั้น ทำให้ผมได้ทบทวนความเข้าใจที่มีต่อสภาพเศรษฐกิจของชนบทไทยในปัจจุบัน และผลกระทบของปรากฏการณ์โลกาภิวัตน์และการขยายตัวของระบบทุนนิยมต่อชีวิตผู้คนในชนบท

ถึงแม้ว่าประสบการณ์และความทรงจำที่ผมได้ถ่ายทอดในที่นี้เป็นสิ่งที่ผูกกับการเดินทางทางปัญญาส่วนตัวของผมเอง แต่การเรียนรู้อันเป็นส่วนตัวของผมยากที่จะเกิดขึ้นถ้าสมาชิกของคณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาไม่ได้กระทำการกิจอื่นใดนอกไปจากการจัดการเรียนสอนให้แก่นักศึกษาตัวเองเท่านั้น การเรียนรู้ของผมเกิดขึ้นได้เพราะสมาชิกของคณะทำการบรรยายในวิชาพื้นฐาน บรรยายพิเศษแก่นักศึกษาคณะอื่น ผลงานงานวิชาการกับจัดงานสัมมนาแก่บุคคลภายนอก อาจกล่าวอย่าง

สรุปได้ว่า ความเติบโตทางความคิดส่วนตัวของผมนั้นส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากกิจกรรมที่คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาได้รับใช้ต่อส่วนรวม

สุดท้ายนี้ ผมขออวยพรให้ “คณะสังวิต” ยังปฏิบัติภารกิจในการผลิตและถ่ายทอดความรู้สู่สาธารณะอย่างเข้มแข็งต่อไป เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้อื่นได้เข้าถึงความรู้เหมือนอย่างที่ผมเองได้รับเมื่อครั้งยังเริ่มต้นเดินในเส้นทางวิชาการ และขอตั้งความคาดหวังให้กระจายความรู้สู่สาธารณะให้กว้างไกลกว่าในอดีตที่ผ่านมา

ด้วยความเคารพยิ่ง

ท่าศาลา ในมรสุมที่พัดพาความหนาวเย็นและความเปียกฉ่ำจากทางเหนือ